

Kuršu ļoniņi ir apbrīnojami spītnieki sava ceļa virziena uzturēšanā. Spītību var tulkot kā muļķību un var tulkot kā gudrību. Ja brīvības saglabāšanu uzlūko par nevajadzīgu apgrūtinājumu, tad ļoniņi bija muļķi, jo viņi patstāvības atbildīgo nastu stiepa uz savām mugurām pat visdrūmākajos laikos. Ja brīvību novērtē kā cilvēka augstāko tiecību, ļoniņi ir bijuši gudrākie starp mums.

Janīna Kursīte

Kuršu ķoniņi laikā un telpā

Cilvēkiem raksturīgas divas pretējas tiecības: a) neatšķirties un centties pielāgoties citam pie cita; b) atšķirties un izcelties, veidojot savas patības zīmes apģērbā, valodā, paradumos u. tml. Mūsdienās var ceļot nedēļām un mēnešiem pa pasaules zemēm un valstīm, baudot pazīstamas izjūtas, saskaroties ar redzētām un pierastām lietām un jūtoties tikpat kā mājās. Un tomēr – mēs braucam, ejam kaut kur, lai ieraudzītu ko atšķirīgu un citādu, un pārliecināties, ka šī citādā kļūst arvien mazāk. Latvijā vēsturiski izveidojies, ka kuršu ķoniņi veido daudzējādā ziņā no citām atšķirīgu vienību, ko ir vērts iepazīt plašāk un dziļāk.

Kuršu ķoniņi kā nozīmīga tēma literatūras darbiem minēta jau pirmajā latviešu dzejas poētikā “Nevācu Opics” (1697). To sarakstījis un ķoniņu nozīmību izcēlis baltvācietis Johans Višmanis: “Ja kāds vēlētos piedāvāt latviešu traģēdiju, tad tādām būtu vielas diezgan, kurā būtu runa par kuršu ķoniņiem.” (*Wischmann*, 1697, 128) Poēmu par ķoniņiem (“*Die kurischen könige*”) simts gadus vēlāk sarakstīja Karls Kitners (*Küttner*, 1791, 114–117). Dzejnieka, filoloģijas profesora K. Kitnera (*Karl August Küttner*, 1749–1800) poēma sacerēta dzejas augstajam žanram pienācīgajā heksametra pantmērā. Kitners arī sniedzis samērā detalizētu aprakstu vācu lasītājam par to, kas ir ķoniņi (turpat, 118–120). Ķoniņu liktenis, no vienas puses, patiešām varētu būt gan poēmas, gan traģēdijas cienīgs temats – nepārtraukta cīņa par savu tiesību, savas brīvības saglabāšanu cauri gadsimtiem pie mainīgām varām. No otras puses, ķoniņu tēma ir ietilpīga jebkura veida mākslas darbā, sākot no literatūras un beidzot ar kino. Katrs no ķoniņu ciemiem būtu pelnījis arī atsevišķu pētījumu, un, cerams, nākotnē tādi parādīsies. Šajā grāmatā centrējums ir uz Ķoniņciemumu, kas arī vēsturiski bijis galvenais starp kuršu brīvciekiem. Taču jebkurai centram jeb viducim ir jābūt arī malām, tikai tādā veidā aplūkojamais objekts iegūst telpiskumu. Tieši tāpēc gan kuršu ķoniņu ģerboņi, uzvārdi, gan tradīcijas, viņu zīmīgās lietas, tautas apģērbi, arī izcilie vīri (jaunākos laikos arī sievas) šeit skatīti visu ķoniņciemumu kopsakarā.

Peniņu esības aspekti

Mūsdienās par kuršu ķoniņiem pieņemts runāt pagātnes formā, lai gan turpinājums Ķoniņciemā ar viņu tiešajiem pēctečiem ir vēl aizvien. Šī darba turpinājums – ar faktiem pierādīt, ka ķoniņi ir arī mūsdienu Latvijas daļa, ne tikai tās vēsturiskais segments; konsekventi norādīt uz tiem punktiem, kuros ķoniņu darbība turpinās; kādi aspekti ietekmē viedokli un kas liek domāt, ka tā ir tikai vēsture. Kuršu ķoniņu tradīcijas un patība ir nozīmīgs kultūrvēsturiskais mantojums, kas bagātina visas Latvijas kultūru. Ķoniņciems un tur daudzu paaudžu garumā mītošā Peniņu dzimta iemieso bagātīgo, spēcīgo kuršu ķoniņu dzīvesveidu un vienlaikus ietilpst mūsdienu Latvijas veidojamajā pastāvēšanas nosacijumu paradigmā.

Senvēstures pētnieks Ernests Brastiņš savā pētnieciskajā darbā “Latvijas pilskalni” (1923, I) aprakstījis Kuršu zemi, vēlāk vēsturnieka Jāņa Juškeviča grāmatā “Hercoga Jēkaba laikmets Kurzemē” (1931) var iepazīties ar ķoniņu kārtu un vairākām kuršu ciemiem savdabīgām priekšrocībām. Žurnālā “Senatne un Māksla” (1937, II) sniegtas ziņas par brīvcieciem, kuršu ķoniņiem, kā arī iepazīstināts ar vērtīgiem eksponātiem – relikvijām. Taču juridiski vispamatotākais pētījums, kas secīgi dokumentē ķoniņu brīvības, tiesības un pienākumus no pirmās lēņu grāmatas līdz pat neatkarīgas Latvijas valsts dibināšanai un zemes reformai, ir vēsturnieka, diplomēta jurista Arveda Švābes darbs “Straumes un avoti” (1938, I).

Pēdējais apjomīgākais pētījums par kuršu ķoniņiem ir vēstures pētnieka Agra Dzeņa 2014. gadā izdots darbs “Kuršu ķoniņi un citi lēņavīri Rietumlatvijā”. Savā darbā autors senatni papildinājis ar nesen pierakstītām ķoniņu domām, pieredzi un atmiņām.

Šajā nodaļā es pievērsīšos tieši Peniņu dzimtas pastāvēšanas aspektiem. Mans praktiskais pētījums skar “Atālmauļu” – vienīgo māju, saimniecību, kurā vēl dzīvo ķoniņu pēcteči Ķoniņciemā – iemītnieku dzīvi, sadzīvi un nodarbošanos līdz 2018. gadam. Viņi ir vienīgie, kas var izsekot savas dzimtas gaitām Ķoniņciemā nosacīti no “pirmsākuma”, cauri gadsimtiem, līdz mūsdienām, kad tiem bija iespēja sagaidīt brīvas Latvijas simtgadi.

(vēlākais Latvijas Bruņoto spēku ģenerālis, armijas virspavēlnieks) Mārtiņš Peniķis ir piedalījies neatkarīgās Latvijas dibināšanā. “Atālmauļu” ģimene apsaimniekoja 59,30 ha zemes, un saimniekam 1920. gadā jau bija ģimene (2. att.). Anna Tontegode no Pliķu brīvciema par sievu tika ņemta, ievērojot gadsimtiem piekoptās precību tradīcijas. Viņu dēls (arī Juris), beidzot tuvējo skolu, mācības pilsētā neturpināja, jo kā vienīgais dēls iesaistījās saimniecības darbos.

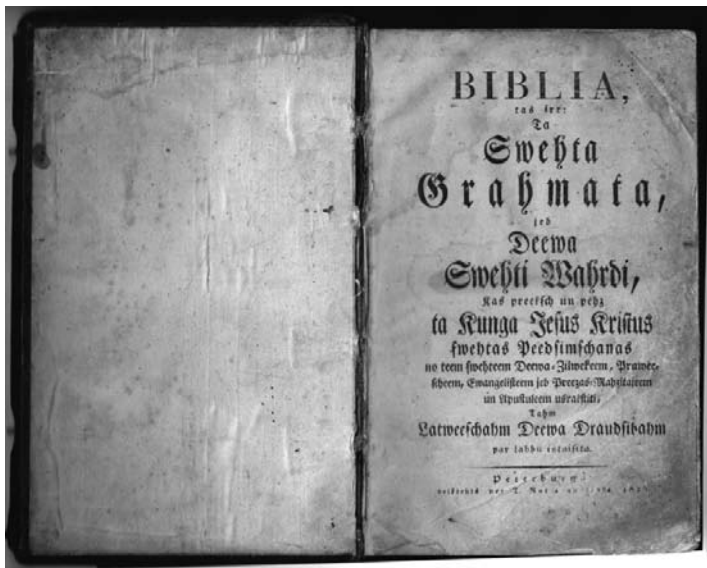
1. att. Juris Peniķis (dz. 1866)
29 gadu vecumā Ķoniņciemā

2. att. Peniķu ģimenes foto 20. gs.
20. gados: Juris un Anna ar bērniem
Juri un Alisi “Atālmauļu” mājās
Ķoniņciemā. Anna (dz. Tontegode)
nāk no Pliķu ciema “Jaunauduļiem”

Ķoniņciemiešu garīgais un materiālais mantojums

Svarīgi ir fiksēt kuršu ķoniņu garīgo un materiālo pienesumu Latvijas cilvēka pašapziņas, sadzīves un etnogrāfijas veidošanā. Visi priekšmeti no Ķoniņciema, kas atrodami muzejos, ir Latvijas kultūras mantojums, bet vēl jo lielāka vērtība, ja senatnē izmantotiem priekšmetiem, zīmēm vai dzīvesveidam ir pielietojums mūsdienās. Tas ir tas, kas nes enerģētisko kodu un veido Ķoniņciema Peniķu vai citviet dzīvojoša atzara pašapziņu, vērtību skalu un piederības sajūtu kaut kam lielam un vērtīgam. Šajā nodaļā tiks apskatīts gan tas mantojums, kas vēl šodien kalpo Peniķu ģimenei, gan tas, kas tiek glabāts kā relikvija un pārcilāts īpašos brīžos. Padomju un vācu okupācijas, kā arī deportācijas un represijas gadi ir iznīcinājuši vairumu no mazākām relikvijām un fotogrāfijām, kuras nekad vairs nevarēs atgūt. Tā mūsu – Ķoniņciema un Latvijas – vēsturē daudzu stāstu varoņiem paliks neredzamas sejas, bet liela daļa pēcteču nepaņems rokās senču Bībeli, kas palika mājās pirms došanās spaidu ceļos svešumā. Mildai Peniķei ap gadsimtu miju paveicās, jo kāda sieviete atnesa atpakaļ pēc 1949. gada 25. marta “Atālmauļās” paņemto 1823. gadā izdoto Bībeli. Lai arī koka vākos ir pabijuši ķirmji, tā tomēr ir dzīva saikne ar senčiem, kas raisa emocionālas pārdomas (19. att.).

19. att.
Bībeles
priekšlapas
foto

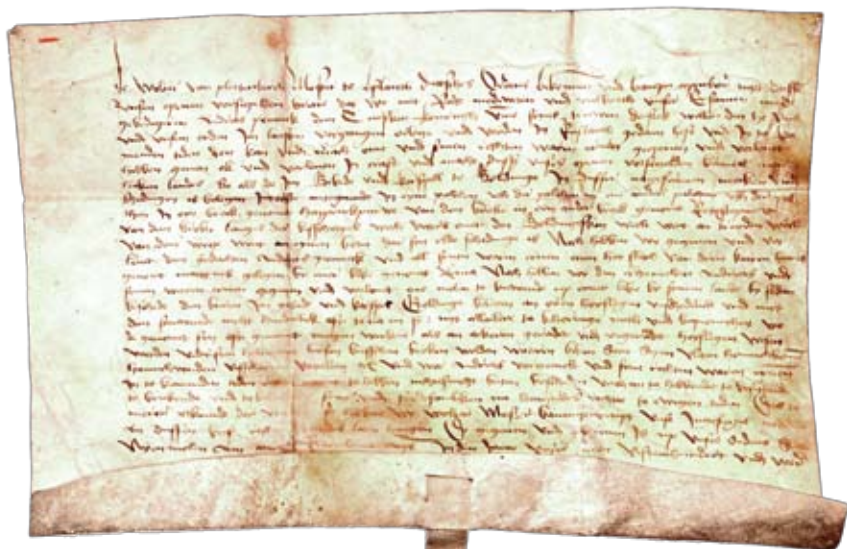

Ķoniņiemā pie Peniķu staba.
20. gs. sākums

Kolekcijas monēta "Kuršu ķoniņi".

A. Priedīte (grafiskais dizains), L. Franckeviča (plastiskais veidojums)

1504. gada 23. augusts.
Livonijas ordeņa mestra
Valtera fon Pletenberga lēņu
grāmata Peniķim. Pirmo reizi
lietots apzīmējums "kuršu
ķoniņš". Pergaments

Peniķu pīpe

Peniķu kauss un kausa
rokturis no Ķoniņciema